

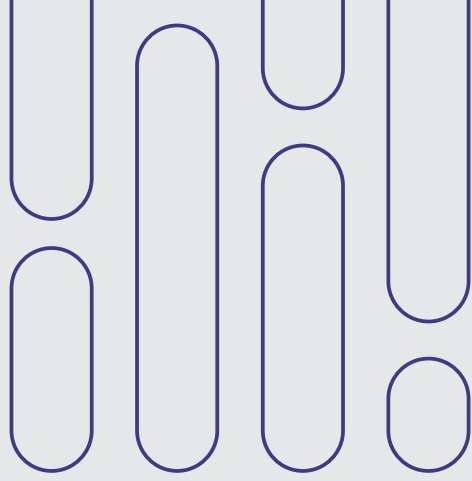
گزارش

ایالات متحده و منافع مشترک با هند در توافقنامه بندر چابهار

۲ ژوئن ۲۰۲۴

RASANAHA
المعهد الدولي للدراسات الإيرانية
International Institute for Iranian Studies

فهرست

- نخست: زمینه های این توافق و روندهای آن 3
- دوم: دستاوردهای توافق هند و ایران 8
- سوم: ملاحظات آمریکا و تأثیرات آن بر این توافق 11
- خلاصه 14

سارباناندا سونوال وزیر بنادر و کشتیرانی هند و مهرداد بذریاش وزیر راه و شهرسازی ایران در ۱۳ می ۲۰۲۴ برای بهره برداری از بندر راهبردی چابهار **توافقنامه دراز مدت** امضا کردند. نیودهلی با این اقدام، گام مهمی برای گسترش روابط خود با ایران و برقراری روابط گسترده تر با آسیای میانه برداشت. هرچند که این توافقنامه برای هر دو کشور حائز اهمیت است، اما نشانه های پرننگی از رقابت بین المللی و مخصوصا رقابت بر سر کریدورهای تجاری و خطوط ارتباطی و مواصلاتی میان کشورهای جنوب شرق آسیا و جهان را با خود دارد. همچنین، این توافقنامه از تضاد منافع برزی قدرتها از جمله ایالات متحده و چین پرده بر می دارد. از نگاه چین، این طرح برای تضعیف ابتکار کمربند و جاده و بلکه در برزی از بخشهای این بندر، رقیب ابتکار چینی است. حال، با این اوصاف، چه برداشتی از این توافقنامه و ماهیت آن می توان داشت؟ اهمیت این توافقنامه برای هر دو کشور چیست؟ موضع آمریکا چه اندازه می تواند این توافق را تحت تأثیر قرار دهد؟ این گزارش در تلاش است با بررسی جوانب مختلف این گزارش، به سؤالات مربوطه پاسخ دهد.

نخست: زمینه های این توافق و روندهای آن

توافق هند و ایران در خصوص بهره برداری از بندر چابهار از چند بُعد قابل بررسی است که به مهمترین آنها می پردازیم:

یک. طرحی شکست خورده؛ علی رغم معافیت های آمریکا: بحث همکاری میان ایران و هند در بندر چابهار به سال ۲۰۰۳ باز می گردد که محمد خاتمی رئیس جمهور وقت ایران از هند دیدار کرد. این طرح در سال ۲۰۱۶ میلادی و بعد از آنکه طرفین توافقنامه ای برای توسعه بندر چابهار امضا کردند جان گرفت و هند در یک گام عملی ۱۲ میلیون دلار از بودجه سالیانه خود را برای تکمیل این طرح اختصاص داد. اما بجز مرحله اول این طرح که هند با استفاده از فضای گشایش و رفع تحریمها که ره آورد برجام ۲۰۱۵ بود پایانه شهید بهشتی را در سال ۲۰۱۷ تکمیل کرد ولی با خروج ایالات متحده از برجام در سال ۲۰۱۸، سه مرحله بعدی به حالت تعلیق درآمد و کم کم به فراموشی سپرده شد و اینگونه بود که توافقنامه پیشین در این خصوص علی رغم معافیت های واشنگتن در خصوص تکمیل سرمایه

گذاریها در این بندر، ناموفق ماند. محاسبات واشنگتن و هند در آن زمان حاکی از آن بود که توسعه بندر چابهار به نفع بلندپروازیهای واشنگتن و نیودهلی است و راه را بر سرمایه گذاریهای ابتکار چینی کمربند و جاده و روابط پکن با کشورهای آسیای میانه و کشورهای شمال جهانی سد می کند. اما هند از بیم تحریمهای گسترده آمریکا علیه ایران، از این معافیت نیز استفاده نکرد. و اینگونه بود که توسعه بندر چابهار آنگونه که باید، صورت نگرفت و تنها چند مورد تزانزیت از طریق آن صورت گرفت به عنوان مثال، هند در سال ۲۰۰۳ مقدار ۲۰ هزار تن گندم کمکی به افغانستان فرستاد و در سال ۲۰۲۱ آفت کشتهای سازگار با طبیعت، به ایران فرستاد.

این جدول سیر تاریخی طرح توسعه بندر چابهار میان ایران و هند را نشان می دهد

بازه زمانی	اقدامات
دهه های هفتاد و هشتاد	ایده نوین توسعه چابهار مطرح شد
۲۰۰۳ میلادی	ایران و هند یک نقشه راه راهبردی برای همکاری امضا کردند که شامل توسعه و گسترش بندر چابهار و احداث راه مواصلاتی میان بندر چابهار در جنوب ایران تا مرزهای افغانستان در شمال شرق ایران
مرحله رکود	
۲۰۰۴-۲۰۱۵ میلادی	با افزایش شدت تحریمهای غربی بر ایران کار توسعه بندر با مشکل روبرو شد و هند نیز تلاش کرد خود را از تحریمهای آمریکا دور نگهدارد
مرحله پیشرفت و تکمیلی	
۲۰۱۵ میلادی	بعد از امضای برجام میان ایران و کشورهای ۱+۵ کار توسعه بندر چابهار بار دیگر رونق گرفت

در ماه می ۲۰۱۶ میلادی توافقنامه سه جانبه میان هند، ایران و افغانستان در خصوص احداث کریدور بین المللی حمل و نقل و ترانزیت به امضا رسید و بعد از آن، هند کار توسعه بندر چابهار را با جدیت بیشتری دنبال کرد	۲۰۱۶ میلادی
علی رغم خروج ایالات متحده از برجام، اما هند توانست در مورد پروژه چابهار و پروژه های زیرساختی مرتبط با آن از دولت آمریکا معافیت بگیرد.	۲۰۱۸ میلادی
مرحله بهره برداری	
امضای توافقنامه ۱۰ ساله بهره برداری از بندر چابهار	۲۰۲۴ میلادی

دو. توافقنامه ای تازه برای چیره شدن بر مشکلات: بعد از سالها گفتگو و دعوت های مکرر ایران بالاخره هند در ۱۳ می ۲۰۲۴ میلادی یک توافقنامه دراز مدتی را با هدف توسعه، تجهیز و راه اندازی ترمینال های کانتینری و کالاهای عمومی بندر چابهار با ایران امضا کرد. به موجب این توافق جدید، قرارداد فعلی جایگزین قرارداد قبلی می شود که مدت آن نیز ۱۰ سال بود و شرایط آن به طور خودکار قابل تمدید است. همچنین، توافق در مورد چارچوب کلی و پایدار همکاری سبب می شود که این طرح بدون مشکلی اجرایی شود. تفاهم های دوجانبه شامل همکاری در چارچوب کریدور شمال و جنوب (INSTC)، است که بندر چابهار اساس کارآیی آن است. علاوه بر آن، هند برای توسعه پایانه ای در بندر چابهار، وامی به ارزش ۲۵۰ میلیون دلار به ایران می دهد. و شرکت ایندیا پورتنس گلوبال لمیتد، ۳۷۰ میلیون دلار در تأمین تجهیزات راهبردی و توسعه زیرساخت های حمل و نقل در این بندر سرمایه گذاری می کند. در مقابل آن، هند قرارداد ۱۰ ساله با ایران امضا می کند که به موجب آن، نیودهلی مدیریت قسمتی از بندر چابهار را بر عهده می گیرد.

سه. رقابت با ابتکار چینی کمر بند و جاده: بر اساس این توافق، این اولین موردی است که هند اداره یک بندر در خارج از کشور را بر عهده می گیرد. با در اختیار گرفتن این بندر که هند را به افغانستان و آسیای

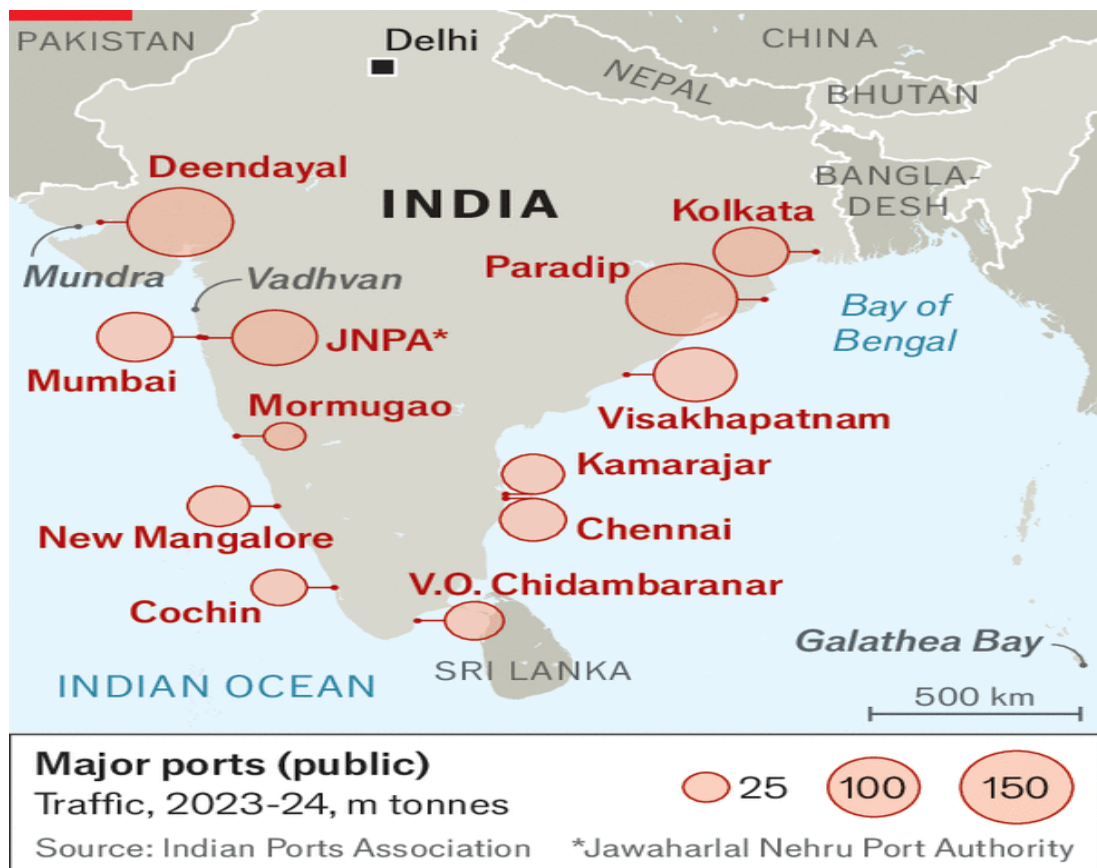
میان‌ه و فضای بزرگ اوراسیا وصل می‌کند، هند با بندر گوادر پاکستان و همچنین با ابتکار چینی کمربند و جاده به رقابت می‌پردازد. در این توافق طرحهایی پیش بینی شده است که بندر چابهار را به کریدور ترانزیت بین المللی شمال - جنوب متصل می‌کند. این کریدور، هند را از طریق ایران به روسیه وصل می‌کند و بندر چابهار به هند امکان می‌دهد که با دور زدن پاکستان به افغانستان دسترسی پیدا کند. این امر مانع از آن می‌شود که چین بتواند اقتصاد هند را به عنوان رقیب خود، به محاصره درآورد. شایان ذکر است که سهم هند از بازارهای مهم آسیای میانه کمتر از ۱ درصد کل تجارت خارجی این کشور است. با توجه به موقعیت ممتاز ایران در نقشه راههای مواصلاتی جهانی، و منافع سرشار نفتی این کشور، هند به توسعه روابط با تهران اهتمام دارد تا از دیگر رقبا عقب نماند. علاوه بر آن، سیاست سست اداره بایدن در مقابل ایران و مداخلات در اجرای تحریمها، به هند چراغ سبز داد تا برای پیشبرد این توافق با ایران گام بردارد؛ به ویژه اینکه قبل از آن، عزم ایالات متحده در مورد نادیده گرفتن تحریمهای روسیه محک زده شد.

نقشه (۱) کریدور شمال - جنوب را نشان می‌دهد

چهار. بلندپروازیهای هند به عنوان نقطه کانونی کریدورهای جهانی:
 امضای این توافق در زمانی صورت می گیرد که هند در سطح داخلی نیز تلاشهای زیادی را در راستای توسعه زیرساخت کشور روی دست گرفته است که پیشرفتهای حیرت آور در بنادر هند از همین امر حکایت دارد و در این زمینه پیشرفتهای زیادی حاصل شده است. در دهه گذشته ظرفیت ده ها بندر اصلی هند توسعه یافته و از ۷۴۵ میلیون تن به بیش از ۱۶۰۰ میلیون تن رسیده است. جریان ترانزیت در این بنادر به صورت چشمگیری افزایش یافته و ساعات کاری نیز کاهش یافته است (به نقشه رجوع شود). همچنین بر اساس شاخص عملکرد لجستیک که بانک جهانی منتشر می کند، رتبه هند از ۵۴ در ده سال قبل، به جایگاه ۳۸ در سال ۲۰۲۳ میلادی ارتقا یافته است. و این رویه نشان می دهد که هند برای تقویت روابط تجاری با جهان نقشه بزرگی در دست دارد.

نقشه (۲) تحولات چشمگیر در بنادر هند را نشان می دهد

منبع: اکونومیست

پنج. اختلال در جریان تجارت از طریق دریای سرخ: این توافقنامه در زمان بسیار مهمی به امضا رسید که به خاطر تحولات کنونی در دریای سرخ و حملات مداوم حوثی‌ها به کشتیهای در حال عبور از تنگه باب‌المندب، دریای سرخ و اقیانوس هند، تجارت بین‌المللی با یک بحران واقعی دست به گریبان است که تجارت هند نیز از این آسیب دور نمانده است. همچنین این توافقنامه در زمانی به امضا می‌رسد که تکلیف کریدور هند-خاورمیانه-اروپا به خاطر جنگ اسرائیل در غزه و تنشهایی که بر این طرح سایه انداخته است، هنوز مشخص نیست. در نتیجه می‌توان گفت که با امضای این توافقنامه، هند برای غلبه بر چالشهای کنونی و ایجاد گزینه‌های بدیل و غلبه بر چالشهای احتمالی در برابر جریان تجارت و دالانهای پیشنهادی میان شرق و غرب گام بلندی برداشت.

دوم: دستاوردهای توافق هند و ایران

این توافق منافع مهمی برای هند و ایران به همراه دارد که در اینجا به آنها می‌پردازیم:

یک. قرار گرفتن هند در مسیر تجارت جهانی: این توافق جایگاه هند را در زنجیره صادرات جهانی و همکاری در بخش دریایی تقویت می‌کند. و دروازه بازارهای افغانستان و آسیای مرکزی را به روی کالاهای هندی می‌گشاید و با بهره‌گیری از کریدور شمال - جنوب INSTC تجارت هند را با کشورهای این منطقه تقویت می‌کند. زیرا چابهار که تنها بندر ایران در آبهای عمیق است، صرفاً بخشی از این طرح ترانزیتی متنوع (دریایی، ریلی، زمینی)، به طول ۷۲۰۰ (۴۴۷۳ مایل) است که هند را به ایران، افغانستان، ارمنستان، آذربایجان، روسیه، آسیای میانه و اروپا وصل می‌کند. کشورهای آسیای میانه و مخصوصاً قزاقستان علاوه بر داشتن منابع سرشار نفتی، بازارهای مهمی برای دولت نیودهللی به شمار می‌روند. از این رو، این توافق سبب می‌شود که در مقابل نفوذ فزاینده چین، هند نیز نفوذ مهمی کسب کند که برای آینده هند مسأله‌ای بسیار حیاتی به شمار می‌رود؛ زیرا هند برای تبدیل شدن به یک قدرت پیش‌تاز باید بتواند تا حدی با نفوذ چین رقابت کند؛ به ویژه پس از آنکه پکن توانسته است در چارچوب ابتکار کمربند و جاده به یک سرمایه‌گذار اصلی در پاکستان و کشورهای خلیج عربی بدل

شود. گفتنی است که مقامات هندی به ابتکار کمربند و جاده به عنوان طرحی می‌نگزند که تلاش دارد هند را به محاصره در آورد و یا منافع اقتصادی آن را تضعیف کند.

دو. دور زدن همسایه پاکستانی برای دسترسی به بازارهای آسیای

میانه: این توافق در راهبرد نیودلهی در راستای دور زدن پاکستان برای دسترسی به بازارهای آسیای میانه نقش تعیین کننده دارد؛ بازاری که در نتیجه فعالیت‌های رقیب پاکستانی، برای مدتها دور از دسترس هند بود؛ مخصوصاً بعد از آنکه پکن از ابتکار کمربند و جاده (BRI) رونمایی کرد و به عنوان بخشی از کریدور اقتصادی چینی پاکستانی (CPEC)، بندر گوادر پاکستان را توسعه داد. پکن برای توسعه زیرساخت حمل و نقل و انرژی، قرار دادهایی بالغ بر ۵۰ میلیون دلار با پاکستان امضا کرده است و اکنون نیز تلاش می‌کند تا خط ریلی پاکستان را به افغانستان وصل کند. چین در سالهای اخیر انتقال کالاها از آسیای میانه به غرب را به طور چشمگیری افزایش داده است. با توجه به تجارت یک میلیارد دلاری میان هند و آسیای میانه، آمارهای گمرکات چین حکایت از آن دارد که حجم تجارت با این کشورها در سال ۲۰۰۳ به ارزش ۹۰ میلیارد دلار بوده است که نسبت به یکسال قبل آن یعنی در سال ۲۰۲۲ حدود ۲۷ درصد رشد داشته است.

سه. رقابت با نفوذ چین در ایران و افغانستان: هند که سودای دسترسی

به معادن نادر افغانستان را در سر می‌پرورانید، اکنون از افزایش فزاینده نفوذ پکن در افغانستان و احتمال تسلط آن بر منابع و معادن نادر آنجا نگران است و در عین حال، به شدت تلاش می‌کند تا از افتادن ایران در دامن چین جلوگیری کند؛ زیرا بنادر ایران راه هند را برای دسترسی به خلیج عربی و آسیای میانه هموار می‌سازد. این در حالیست که چین قبل از هند، با ایران وارد یک شراکت راهبردی ۲۵ ساله شده است و عملاً کار روی احداث خط ترانزیتی مستقیم به چابهار را آغاز کرده است که دو بندر مهم شهید بهشتی و شهید کلانتری را در خود جای داده است. و از آنجا که هند صرفاً در بندر شهید بهشتی سرمایه گذاری کرده است، مجال برای نقش آفرینی پکن هنوز بسیار است. همچنین، نفوذ فزاینده چین در ایران که به شکل سرمایه گذاریهای کلان و توافقنامه های همکاری راهبردی نمود یافته است، بندر چابهار را به عنوان یک کانون احتمالی در ابتکار چینی کمربند و جاده و منافع راهبردی گسترده تر چین در خاورمیانه مطرح می‌سازد؛

بخصوص بعد از آنکه چین موفق شد معادله راهبردی احیای روابط ایران با عربستان سعودی را حل کند که این امر سبب می شود با تأثیرگذاری بیشتر بر ایران، منافع بیشتری از این کشور نصیب پکن شود. و بالاخره، این توافق تجارت هند با روسیه را از طریق ایران بسیار تسهیل می کند اما این امر نیازمند توسعه زیرساختهای لجستیک ایران مخصوصاً تکمیل خطوط ریلی چابهار- زاهدان و رشت - آستارا است که از دو دهه پیش در انتظار سرمایه گذاری و توسعه مانده اند.

چهار. تقویت جایگاه ایران در مسیر تجارت بین الملل و احیای اقتصاد

نابسامان آن: این توافق، **جایگاه و نفوذ بین المللی ایران** را تقویت می کند و فرصتی فراهم می سازد تا تهران در همکاری خود میان چین و هند یک توازن ایجاد کند و ضمن تقویت روابط بین الملل و کاستن از انزوای خود، جایگاه اقتصادی و دیپلماتیک خود را نیز تقویت کند. همچنین این توافق در راستای بلندپروازیهای ایران است که در چند سال آینده به یک کریدور و کانون مهم ترانزیتی در جهان تبدیل شود؛ زیرا چابهار که بزرگترین بندر دریایی ایران است، بخشی از کریدور شمال- جنوب در جنوب شرق ایران است و به منزله پلی است که تجارت هند را از طریق ایران با کشورهای شمال ممکن می سازد. همچنین با توجه به توافقنامه شراکت راهبردی ۲۵ ساله با چین، که ایران بخشی از ابتکار چینی کمربند و جاده می شود. بر اساس چندین بند این توافقنامه، طرف چینی متعهد شده است علاوه بر توسعه سواحل مکران و بندر جاسک، در احداث پالایشگاهها و صنایع پتروشیمی در این بندر نقش فعالی ایفا نماید و در این زمینه سرمایه گذاریهای طولانی مدتی انجام دهد. علاوه بر اینها، احتمالاً از نگاه دولت ایران، همکاری با هند علاوه بر اینکه فرصت گرانبهایی برای بهره برداری از بندر چابهار است، می تواند مانعی بر سر راه احداث دالان تجاری هند- اروپا- خاورمیانه باشد. و در شرایط پرتلاطم بین المللی و منطقه ای که تجارت کشورها و فعالیتهای اقتصادی آنها را با مشکلات عدیده ای روبرو ساخته است، بندر چابهار می تواند گزینه های بدیلی در تجارت به جهان ارائه کند. ایران برای احیای اقتصاد ناتوان خود روی سرمایه گذاریهای هند حساب باز کرده است. این توافق نه تنها به ایران کمک می کند تا از شدت پیامدهای تحریمهای آمریکا بکاهد، بلکه یک شراکت راهبردی طولانی مدت با قدرتهای مطرح جهانی ایجاد می کند و از طریق ترانزیت کالاهای

خارجی برای ایران درآمد زایی دارد. و جریان تجارت از این بندر را افزایش می دهد. و برای ایران این امکان را فراهم می سازد تا نیازهای روز افزون خود را از بازارهای شرق آسیا تأمین کند. گفتنی است در سالهای اخیر واردات و صادرات ایران از طریق این بندر افزایش یافته و در سال ۲۰۲۳ به بیش از ۴ میلیون تن رسیده است که این میزان ۲ درصد کل واردات و صادرات ایران در سال ۲۰۲۳ را به خود اختصاص می دهد. همچنین این توافق، حوزه دریایی که در راهبرد فراگیر دریایی ایران برای تقویت روابط بین الملل بسیار حائز اهمیت است را نیز تقویت می کند؛ به ویژه اینکه سرمایه گذاریهای هند می تواند طرحهای شراکت در زمینه کشتیرانی میان دو کشور برای توسعه حمل و نقل دریایی در منطقه را گسترش دهد که این امر به ایران کمک می کند به دور از تحریمهای آمریکا صادرات نفتی و غیر نفتی خود را به شرق آسیا تقویت کند. علی رغم اینکه مبلغی که در توافقنامه میان تهران و نیودهللی ذکر شده است، آن قدر زیاد نیست که بتواند در توسعه بندر چابهار یک جهش ایجاد کند اما بهر حال، در این شرایط که تهران برای جذب سرمایه گذاریهای خارجی گزینه های کمی پیش رو دارد، این توافق یک گزینه و دستاورد مهمی برای تهران به حساب می آید.

پنج. کنترل واکنش متحد غربی از طریق منافع مشترک: ایران با تقویت رابطه و منافع با هند، یک متحد تأثیرگذار در سطح بین الملل کسب خواهد کرد. و هند نیز روابط خود با ایران را بر اساس مصلحت خود ارزیابی می کند حتی اگر به زیان متحد غربی آن یعنی ایالات متحده باشد. این مسأله سبب می شود که ایران قدرتمند شده و در مقابل ایالات متحده برکهای فشار بیشتری به دست آورد. وانگهی، این احتمال نیز وجود دارد که هند تسلیم سیاست فشارها و تحریمهای آمریکا نشود که در این صورت ایران فرصتهای بیشتری برای دور زدن تحریمها کسب می کند و یک مشتری دیگری برای نفت خود به دست می آورد.

سوم: ملاحظات آمریکا و تأثیرات آن بر این توافق

علی رغم اینکه این توافقنامه برای هند و ایالات متحده منافع مشترکی به همراه دارد، اما ایالات متحده به این توافق روی خوش نشان نداده است. واشنگتن به شرکتهای هندی هشدار داده است که در صورت

سرمایه گذاری در ایران، هدف تحریمها قرار خواهند گرفت. ودانت پاتل، سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا، به خبرنگاران گفت: «هر نهاد و هر کسی که به معامله تجاری با ایران فکر می کند، باید از خطر بالقوه ای که خود را در معرض آن می گذارد و ریسک احتمالی تحریمها آگاه باشد.» اما ظاهراً هند اطمینان دارد که ایالات متحده مانع تکمیل این طرح نخواهد شد؛ زیرا منفعت این طرح برای هر دو کشور هند و آمریکا بسی بیش از اجرای تحریمها علیه ایران است. **سوبرامانیام جایشانکار** وزیر خارجه هند با اشاره به این موضوع گفت: «اگر به موضع ایالات متحده در مورد چابهار در گذشته بنگریم، می بینیم که واشنگتن به این واقعیت که چابهار بسیار حائز اهمیت است، معترف بود. لذا، ما نیز روی این بندر کار می کنیم.» این سر و صداها، سؤالاتی را در مورد تأثیر مخالفت آمریکا بر روند اجرای این توافقنامه در آینده مطرح می کند؛ به ویژه اینکه پیش از این نیز ایالات متحده بعد از خروج از برجام، هند را برای توقف واردات نفت از ایران تحت فشار قرار داد. همچنین، علی رغم اینکه آمریکا در مورد توسعه بندر چابهار به هند معافیت داد، اما نیودهلی اجرای توافقنامه ۲۰۱۶ با ایران را به حالت تعلیق در آورد. اما در مورد توافقنامه کنونی باید گفت که صرف نظر از رابطه ایالات متحده با ایران، منافع مشترکی که از رهگذر این توافق حاصل می شود، امکان اجرایی سازی آن را فراهم می سازد. از این رو، جا دارد که به فرصتها و چالشهای فراروی این توافق نگاهی داشته باشیم:

یک. در سایه اولویتهای آمریکا در مقابله با چین و رفتار مستقل هند، چه فرصتهایی پیش روی این توافقنامه وجود دارد؟ ایالات متحده برای تحمیل شکست منطقه ای به چین و به محاصره در آوردن آن و همچنین برای سنگ اندازی بر سر طرحهای بلندپروازانه چین مانند ابتکار کمربند و جاده که قرار است جایگاه بین المللی پکن را ارتقا دهد، به هند نیاز دارد. سرمایه گذاریهای هند در چابهار بدون توجه به رابطه تنش آلود ایالات متحده با ایران، از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا در راستای سیاست به محاصره در آوردن چین است و منافع تجاری چین را نه تنها در آسیای میانه بلکه از منطقه اقیانوس هند گرفته تا شرق تا آفریقا را تهدید می کند. ظاهراً، آمریکا در تلاش است تا هند را به جای چین، کانون زنجیره های تأمین جهانی قرار دهد که اعلان طرح دالان اقتصادی هند - خاورمیانه- اروپا نیز در همین راستا صورت گرفته است. همچنین، هند در

ائتلاف چهارگانه به رهبری واشنگتن در دریای چین جنوبی و شرق آسیا تا ایندوپاسفیک نیز مفید است؛ زیرا هند به عنوان یک قدرت تأثیرگذار با امکانات و توانمندیهای اطلاعاتی، حضور دریایی و جایگاه منطقه ای که دارد می تواند توازن را به نفع این ائتلاف رقم بزند. به عبارت دیگر، هند قدرتی است که آمریکا برای مقابله با چین و تقویت منافع منطقه ای و بین المللی نمی تواند از آن بی نیاز باشد. از این رو، واشنگتن نمی تواند با تحریمها خشم هند را برانگیزد؛ حتی اگر موضع نیودهلی با سیاستهای واشنگتن تضاد داشته باشد که رابطه هند با روسیه و موضع آن در قبال جنگ و تحریمها و همچنین موضع هند در قبال ایران و بندر چابهار نمونه هایی از این قبیل است. در مقابل، هند به عنوان یک رقیب منطقه ای، در قبال پکن محاسبات خاص خود را دارد. از این رو، بندر چابهار برای هند از اهمیت راهبردی برخوردار است؛ زیرا که رقیب راه ابریشم به شمار می رود که از طریق بندر گوادر در سواحل جنوبی پاکستان به سوی آسیای میانه و از آنجا به کشورهای روسیه و کشورهای شمال می رود. و احتمالاً، بندر چابهار به کاهش نفوذ اقتصادی چین نیز منجر شود.

همچنین آنچه فرصتهای موفقیت این توافق را تقویت می کند، الگوی خاص و غیر متعهدانه هند است که ضرورتاً خود را به سیاست واشنگتن در صحنه جهان وفادار نمی داند. بلکه در طول تاریخ این سیاست غیر متعهدانه خود را حفظ کرده است. وانگهی، هند طرفدار تغییر در نظام بین المللی به رهبری ایالات متحده است و در صدد است که جایگاه خود را در ردیف قدرتهای بزرگ تثبیت کند. همچنین هند در سازمانهای به اصطلاح ضد غربی مانند بریکس و شانگهای نیز عضویت دارد. و در مورد رابطه با روسیه بعد از حمله به اوکراین موضعی متفاوت با غرب و ایالات متحده اتخاذ کرده است. علاوه بر آن، هند مهمترین مشتری صادرات نظامی و مهمترین مشتری نفت روسیه در سایه تحریمها است. و به عنوان یکی از کشورهای جنوب جهانی و یکی از قدرتهای بزرگ جهان از لحاظ جغرافیایی و جمعیتی، برای پاسخگویی به نیازهای خود طرحهای بلندپروازانه ای دارد و طبیعتاً از این زاویه به این توافق می نگرد. بدون شک، هند از عدم سازگاری منافع خود با ایالات متحده نگرانیهایی دارد. به عنوان مثال، هند، پاکستان را یک کشور متخاصم می داند و از ارتباطات اخیر آمریکا با پاکستان عمیقاً نگران است. همچنین، خروج بدون هماهنگی آمریکا از افغانستان که به کاهش نفوذ

هند در افغانستان انجامید، نگرانیهای نیودهلی در مورد شراکت درازمدت با واشنگتن را برانگیخته است. زیرا این امر به تقویت نفوذ فزاینده چین در افغانستان منجر شد که مانع دسترسی هند به معادن نادر افغانستان می گردد. و نهایتاً، هند همواره نگران است که مبادا بر اثر محاسبات رؤسای جمهور آمریکا و رویکرد متغیر خارجی آنها، سیاست داخلی آمریکا و در نتیجه سیاست آمریکا در قبال هند دستخوش تغییراتی شود.

چهار. در سایه تحریمهای آمریکا و ضعف زیرساختهای ایران، این توافق با چه چالشهایی روبرو خواهد بود؟ نمی توان وجود چالشهای مهمی که ممکن است بر سر راه این طرح قرار گیرد را نادیده گرفت. علی رغم اینکه معافیت بندر چابهار از تحریمهای آمریکا، اما باقی ماندن ایران در لیست سیاه مجموعه اقدام مالی (FATF)، و عدم دسترسی ایران به سیستم مالی سوئیفت یک چالش بزرگ بر سر راه توسعه و تجهیز بندر چابهار محسوب می شود. زیرا ایران در سایه تحریمها شاید نتواند به منابع مالی که هند اختصاص داده است، دسترسی پیدا کند و شاید هم نتواند برای بازپرداخت بدهی های خود حتی نتواند نفت را به هند صادر کند. واردات ایران از هند در سال ۲۰۲۳ حدود یک سوم صادرات آن به نیودهلی را تشکیل می دهد. به عبارت دیگر، تراز تجاری غیر نفتی میان دو کشور حدود یک میلیون دلار به نفع هند است. علاوه بر آن، مشکلات و چالشهای لجستیک نیز بر سر راه توسعه این بندر وجود دارد. زیرا علاوه بر مشکلات مربوط به توسعه طرح راه آهن چابهار - زاهدان، و حجم اندک کالاهایی که از این طریق انتقال داده می شود، این بندر در منطقه ای قرار دارد که شاهد ناآرامیها و درگیریهای مسلحانه با گروههای جدایی طلب بلوچ است. وانگهی، انتقال کالاها از هند به افغانستان و کشورهای آسیای میانه مشکلات زیادی دارد و هزینه ها و وقت مضاعف انتقال کالا، برای این کشورها گران تمام می شود. زیرا ایران بدترین شاخص عملکرد لجستیک در منطقه را به خود اختصاص داده است.

خلاصه

امضای توافقنامه جدید چابهار میان هند و ایران یک نقطه تحول در همکاری تجاری و اقتصادی دوجانبه و منطقه ای میان دو کشور است

و همکاری راهبردی میان طرفین را تسهیل می کند. و بی تردید، این طرح سرآغاز تقویت نفوذ هند در آسیای میانه خواهد بود که این امر واکنشهای قدرت رقیب یعنی چین و پاکستان را به دنبال خواهد داشت. و شاید آنچه شانس موفقیت این توافقنامه را افزایش می دهد این است که این توافقنامه رویکرد آینده هند را نشان می دهد. و در عین حال، این توافقنامه به نفع ایالات متحده نیز خواهد بود که تمام امکانات خود را برای محاصره کردن چین بسیج کرده است. و در همین راستا تلاش دارد ابتکارهای مواصلاتی بین المللی چین که از طریق پاکستان به آسیای میانه و روسیه و کشورهای اروپا امتداد می یابد را تضعیف کرده و به حاشیه براند و در مقابل، ابتکارهای دیگری که از هند آغاز می شود و از طریق ایران و آسیای میانه به سمت اروپا امتداد می یابد را مورد حمایت قرار می دهد.

هرچند که وجود ایران در این توافق ممکن است نگرانیهای ایالات متحده را بر انگیزد اما از آنجا که تضعیف پکن برای واشنگتن یک اولویت است، ممکن است نسبت به دستاوردهایی که ایران کسب می کند چشم پوشی کند، که بی تردید این امر به نفع ایران تمام می شود. و ضمن افزایش اقتدار نظام در سطح داخل، به تقویت نفوذ آن در خارج نیز کمک می کند. و در این شرایط که ایران در چندین حوزه با چالشهای متعددی روبرو است، این توافق راه تنفسی برای تهران مهیا می کند. از جمله می توان به رفتار بی ثبات کننده ایران در منطقه، سیاست هسته ای ایران، و طرحهای ایجاد شبکه کاهش آثار تحریمهای آمریکا اشاره کرد. حال این سؤال مطرح است که آیا ممکن است واشنگتن به کشورهای دیگر نیز اجازه دهد در طرحهای مشابهی با ایران تعامل داشته باشند یا اینکه این طرح یک معافیت برای هند است که منافع راهبردی در پی دارد؟!

